वर्तमान अवस्थामा कर्मचारीको स्थिति विश्लेषण

Resource Centre

पाउने

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र(इन्सेक)
केन्द्रिय कार्यालय, काठमाण्डौ
फोन नं. २७०७७०

पठाउने

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र(इन्सेक)
क्षेत्रीय कार्यालय, नेपालगञ्ज
फोन नं. २१९६५

मुक्त कमैयाहरूको बर्तमान स्थिति

असंगठित रूपमा ठेला गाडाको रूपमा काम गर्दै आईरहेका मजदुरहरूलाई संगठित रूपले मानव अधिकार शिक्षा साक्षरताको माध्यमबाट सचेतनता र चेतना मुलक काम नै पहिलो स्वङ्किलो डन्सेकको कामको शुरूआत थियो ।

स्व. प्रकाश काफ्लेको विषेश पहलमा उपत्यका बाहिर पश्चिम नयाँ मुलुक भनि चिनिने कमैया क्षेत्र दाङ.बांके. बर्दिया. कैलाली र कंचनपुरमा अनुसन्धान गर्दा दास प्रथाको अवशेषको रूपमा बाधाश्रम प्रणाली रहेको तथ्य स्वीकार भयो । फलस्वरूप श्री ३ चन्द्र शमशेरको पालामा वि.स. १९८२ मा दास-दासी राख्न नपाउने प्रथाको अन्तको घोषणा गरिसकेको ७६ वर्ष वितिसक्दा पनि उक्त प्रथा कायमै देखिएको परिस्थितिमा डन्सेकले यो देशकै कलंक र लाजमर्दो कुरा हो भन्ने सोचले यसको पूर्ण अन्त्यका लागि आफ्ना अभियान अर्न्तगत कमैया समस्यालाई पनि प्रमुख मुद्धाको रूपमा दिई २०४९ साल देखि तिव्ररूपमा पश्चिम नेपालमा आफ्नो काम शुरू गरयो ।

पशु सरह जिवन जिउन बाध्य कमैयाहरू विच विभिन्न चेतना मुलक काम गर्ने दौरानमा कमैयाहरूलाई संगठित गर्ने । विभिन्न सचेतनता अभियान कार्यक्रम संचालन गर्ने .आन्दोलित पार्ने काम र नेतृत्व विकासको काम पनि डन्सेकले कमैया विच गर्दै आईरहेको छ । जसको फलस्वरूप २०५७ सालमा आडपुग्दा कमैयाहरूले आफ्नो हक अधिकारका लागि कैलालीको गेटा गा.वि.सबाट ०५७ बैषाख १९ गते औपचारिक रूपमा आफ्ना मागहरू राख्दै आन्दोलन शुरू गरे । यस आन्दोलनलाई नागरीक समाज. विभिन्न गैर सरकारी संघ. संस्था. कानुन व्यवसायिक.बुद्धिजिवी आदीले स्वागत समेत गरे र आ- आफ्नो पक्षबाट सबैले सहयोग पनि पुरयाएका थिए । फलस्वरूप सरकारले बाध्यात्मक बस २०५७ श्रावण २ गते कमैया मुक्तको घोषाण गरेको छ ।

दास प्रथाको अवशेषको रूपमा रहेको बाधाश्रम प्रणाली अर्थात कमैया प्रथाको अन्तको घोषणा हुनुलाई अन्यन्तै सकारात्मक रूपमा स्वागत गर्नु पर्छ । श्रम मन्त्रालयले वि.स २०५२ सालमा अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनको सहयोगमा तयार पारेको तथ्यांक अनुसार कैलालीमा २७८६. बर्दियामा २९८६.कंचनपुरमा ९१९ . बांकेमा १८६२ दाङमा ५०० कमैया घरबार विहिन भएको बताइन्छ. तर गैर सरकारी संघ संस्थाले निकालेको डाटा अनुसार ३० देखि ४० हजार कमैया परिवार भएको तथ्याङ्क द्धारा प्रष्ट हुन्छ ।

जसरी सरकारले कमैया मुक्तीको घोषणा ग-यो । मुक्त संगसंगै कमैयाका समस्या न्यति नै जटिल र दयनिय बन्दै गए । सरकारको विना पूर्व गृहकार्यको प्रतिफल हाल कमैयाहरू विस्थापित भई बांच्न पाउने आधारभुत अधिकारबाट समेत बञ्चित भएको तथ्य प्रष्ट छ । मालिकले घरबाट निकाली दिने. उनिहरू बसिरहेको बुकुरामा आगो लगाउने. स्वान थालेको थालमा थुकिदिने जस्ता अमानविय व्यवहार मालिकबाट भएका प्रसस्त उदाहरण छन् । रातारात कमैयाहरूको सौकीलाई कपाली नमासुक बनाई ।रिणमा रूपान्तर गरि दुःख दिने काम भएको पनि उदाहरण छन् । कतिपय कमैयालाई चोरीको मुद्धामा फसाई प्रहरी प्रशासन द्धारा गिरफतार गरि यातना समेत दिएका घटना हाम्रो सामु प्रष्ट छ । मध्य वर्षादको समयमा विस्थापित कमैयाहरू सार्वजनिक सडक. जंगल. नदिको किनार . सार्वजनिक स्थलहरूमा बस्न बाध्य छन् । विहान. बेलुकी हातमुख जोर्ने कुनै उपाय छैन । कमैया बाल बालिका नाङ्गा छन् । औषधी उपचारको व्यवस्था छैन. भोकरोगले मृत्युको संघारमा पुगिसकेका कमैयाहरू बांच्न पाउने आधारभुत अधिकार बाट समेत बञ्चित छन् । मृत्युको संघारमा पुगेका कमैया प्रति श्री ५ को सरकार गम्भीर नभएको उसको व्यवहारले प्रष्ट पारेको छ । राहत दिने बेलामा सरकार गोष्ठी. पत्रकार भेला गरि कमैया घोषाणा उत्सव मनाउदै हिडेको छ । विस्थापित कमैयाका विच तत्काल राहत कार्यक्रम लान ढिलाई भैरहेको हामीले महसुस गरेका छौ ।

मुक्त कमैयाहरूको समस्याको रूपमा रहेका गाँस.बास. कपास नै हालको प्रमुख समस्याको रूपमा लिन सकिन्छ । विस्थापित कमैया. बालबालिका. र महिलाहरूलाई तत्काल गांस.बाँस.औषधी उपचार. लत्ताकपडा तत्काल राहतको रूपमा वितरण गर्नु पर्ने देखिन्छ । श्री ५ को सरकारले कमैयाहरूलाई राहत स्वरूप बर्दिया र कैलालीमा २ /२ लाख र दाङ.बांके र कञ्चनपुर जिल्लामा साढे एकलाख रूपैया वितरण गरेको कुरा सुन्नामा आएता पनि यसले स्वासै प्रभाव पारेको देखिएन ।

हाले भूमि सुधार मन्त्रालयले पांचै वटा जिल्लामा कमैयाहरूको पहिचान गरेको छ । तर ति पहिचान गरेको कमैयाहरूको नावावली सार्वजनिक गर्नुपर्ने हुन्छ र छुटेका कमैयाहरूलाई पुनः अनुसन्धान गरी तथ्यांकमा समावेश गरिनु पर्छ ।

२०५६भाद्रमा भूमि सुधार कार्यलयको डाटा अनुसार दाङ जिल्लामा जम्मा १२०१ परिवार कमैया रहेको तथ्यांक छ । जस अन्तर्गत

गा.वि.स	कमैया परिवार संख्या
१. नारायणपुर	१८
२. ढिकपुर	९९
३. हापुर	१४
४. हलवार	१५
५. उरहरी	१८
६. टरिगाऊ	२३
७. सोनपुर	६९
८. पुरन्धारा	२
९. बागमारे	२
१०.पञ्चकुले	११
११. शान्ती नगर	११
१२. गंगापरम्पुर	१२०
१३. पवननगर	३७
१४. फुलबारी	७
१५. घर्ना	४
१६.चौलाही	५६
१७. वेला	१७
१८. मतवरीया	५०
१९ राजपुर	११
२०. विजौरी	२१
२१. तुलसीपुर	१०
२२. श्रीगाऊ	२७
२३. गोलटांकुरे	-
२४. डम्वा	५५
२५. घनौरी	१७
२६. हिकुली	१४
२७. सौडियार	३६
२८. लालमटिया	६४
२९. सिसनिया	६९
३०. गोवडिया	३१
३१. गडवा	६४
३२. रामपुर	३४
३३. लक्ष्मीपुर	२७
३४. त्रिभुवन नगर नगरपालिका	९६
३५. मानपुर	८९
जम्मा	१२०५

जम्मा १२०५ मध्ये ४ जनाले छोडि अन्यै गएकोले जम्मा १२०१ मा कमैया परिवार रहेको छ ।

त्यसै गरि बांके जिल्लामा भूमि सुधार कार्यालयले कमैया तथ्याङ्क संकलन गरि सकेको छ । जसमा

गा.वि.स	कमैया संख्या जम्मा
१. कुसुम	२१
२. महादेवपुरी	५९
३. कचनापुर	७५
४. नौबस्ता	२३४
५. चिसापानी	११
६. टिटिहीरिया	८०
७. रम्केना	१२३
८. रनियापुर	५१
९. बनकटुवा	१७९
१०. कोहलपुर	४०
११. समसेर गंज	३३
१२. बैजापुर	१४४
१३. विनौना	१२५
१४. फत्तेपुर	९९
१५. कटकुडया	३
१६.कालफाटा	२
१७. रनियापुर	२
१८. साहेगाऊ	२९
१९. बागेश्वरी	१६
२०. सितापुर	२
२१. परसपुर	१
२२. गनापुर	१
२३. मनिकापुर	७
२४. बेलहरी	१८
२५.कम्टी	८
२६.होलीया	२
२७. बेतहनी	१
जम्मा	१३४२

१. घरवार विहिन मूक्त कमैया परिवार -	१८६
२. घरभएको तर जग्गा नभएको -	८७४
३. घर र दुइ कटठा सम्मा जग्गा भएको-	२१
४. उपरोक्त विवरण बाहेक -	२६१
	१३४२

बर्दिया जिल्लामा पनि कमैयाको तथ्यांक संकलन गरि सकेको छ जसमा

गा.वि.स	कमैयाहरूको संख्या
१. गुलरिया न.पा.	१२१
२. महमदपुर	४६
३.कालिका	१४५
४. मैनापोम्बर	१४१
५.मोरहवा	१५१
६. जमुनी	२२
७. मोतिपुर	१७२
८. बेलवार	१५०
९.डेउडाकला	२१२
१०. धधवार	२८१
११. मगरगाढी	३३५
१२.बनियामार	२३७
१३. पदनाह	३१६
१४.मानोश्री	२१
१५.तारातल	६
१६.ढोडरी	३९६
१७.सुर्यपटवा	२८४
१८.बग्नाहा	२५७
१९.नेउलापुर	१३३
२०.शिवपुर	५१
२१. ठाकुरद्धारा	१५८
२२.खैरी चन्दपुर	१८४
२३.मानपुर टपरा	३५४
२४.मिम्मापुर	३४५
२५.राजापुर	३३१
२६. दौलतपुर	३२२
२७.बदालपुर	३८१
२८.नयांगाऊ	३०६
२९. पताभार	४२१
३०. गोला	१५६
३१. पशुपतिनगर	१५७
३२. मनाउ	३५७
जम्मा	६९४९

१. घरवार बिहिन मुक्त कमैया परिवार -	३१५५
२. घर भएको तर जग्गा नभएको -	१११९
३. घर र २ कटठा सम्म जमिन भएको -	१०२०
४. उपरोक्त बर्गिकरण बाहेक -	१६५५

कैलाली जिल्लामा पनि कमैया तथ्यांक संकलन गर्ने काम मई सकेको छ ।

१.कैलालीमा घरबार विहिन कमैया परिवार -	२६८८
२. घरवार भएका तर जग्गा नभएका -	१११९
३. २ कटठा सम्म जग्गा भएका -	५३३
अन्य	१९८९

कञ्चनपुरको तथ्यांक अनुसार

१. घरबार विहिन -	१५५२
२. घरभएका जग्गा नभएका -	३५५
३.२ कटठा सम्म जग्गा भएका	२२२
४. अन्य	९९८
जम्मा	**३१२७**

टाङ .बांके .बर्दिया.कैलाली र कंचनपुरमा भुमि सुधारबाट लिएको तथ्यांक ०५२ सालको तथ्यांकलाई आधार मानेर लिएको छ । तथ्यांक लिदा जिल्लाका सबै गा.वि.सहरूलाई लिइएको छैन जसले गर्दा सम्बन्धीत जिल्लामा कमैया छुट्न सक्ने सम्भावना धेरै रहेको छ

कैलाली र कंचनपुरको तुलनामा अन्य जिल्लाहरूमा स्वामै समस्या नदेखिएतापनि मालिकबाट बेलाबेलामा कमैयाहरूलाई दुःख दिने काम भने भैरहेको छ ।

बर्दिया जिल्लामा कमैया मुक्त भए पश्चात १८ जना कमैया परिवारलाई मालिकले न्यूननम ज्याला नदिई निकालेको छ । विस्थापित कमैयाहरूको नामवली र ठेगाना निम्न बमोजिम रहेको छ ।

नाम	परिवार संख्या	ठेगाना
१. अन्तराम थारू	५	पटनाह ५
२. प्रमोद थारू	१२	" "
३. तुलाराम थारू	५	" "
४.कृष्ण थारू	७	" ४
५.बलिराम थारू	२	" "
६.मन बुझाउना थारू	५	" "
७.भुरवाली थारू	५	" "
८.विष्णु प्र. थारू	३	" "
९. आईतवारी थारू	७	" "
१०.मान बहादुर थारू	८	" "
११.सुक राम थारू	१२	" "
१२.खुशीराम चौधरी	७	" ३
१३.छोटकनवा चौधरी	१२	" "
१४.शान्ता थारू	६	" ४
१५.चौतारी थारू	७	" ३
१६.चिन्कु थारू	४	" "
१७.काजिराम थारू	७	" "
१८.धनिराम थारू	५	" "

त्यसै गरि कैलाली र कञ्चनपुर जिल्लामा समेत विस्थापित कमैयाहरूको अवस्था अत्यन्तै दयनिय छ । सर्मे अनुसार निम्न बमोजिमका ठांउहरूमा विस्थापित कमैया परीवारहरूले जिवन अति कष्टप्रद रूपले विताइ रहेका छन् ।

कैलाली जिल्लामा कमैयाहरूको स्थिति बुझ्दा निम्न बमोजिम रहेको पाइएको छ ।

गा.वि.स.	कमैया संख्या
१. टिकापुर न.पा.	३६
२. पथरैया	१२०
३. बलिया -१	१२
४. बौनिया	१४
५.धनगढी पुरानो एयरपोर्ट	२३७
६.हसुलिया मुडा	७
७.चौमाला	२२
८.गेटा	२५
९. स्वैलाड.बेतनिया	७
१०. मसुरिया	७
११. दैदवार	१०५
१२. मालाम्बेनी	८२
१३. स्वमोरिया	७
१४.डमोरा	१२
१५. अतरिया	६
१६. उर्मा	९५
१७.जोशिपुर .कमलपुर	१४
१८. जोशिपुर . लोम्बरी	१६
१९. चनौटा	७
२०. चोमाला. स्वुरम्बुरिया	६
	८३७

कञ्चनपुर जिल्लामा पनि विस्थापित कमैया परिवार संख्या निम्न गा.वि.समा रहेको पाइएको छ ।

१.फलारी -	७० परिवार
२. फलारी ९ बालुवापुरमा	७
३. महेन्द्रनगर बालमन्दिर	६६
४. फिलफिला पर्दरकियसडक	१२
५. दैजि ५	४२
६. मुडा ७	१९३
७. कुष्णपुर	४६
जम्मा	४३६

कञ्चनपुरका विस्थापित कमैया परिवार बाहेकका १७ जना पूर्व कमैयाहरूलाई नगरपालिका. कञ्चनपुरले नगरसफाई मजदुरमा नियुक्ति गरी काममा लगाएको छ ।
माथि उल्लेखित विस्थापीत पूर्व कमैयाहरू बाहेक अरू बाँकी कमैयाहरू आफन्तहरूको घरमा बसीरहेका छन् भने केहि कमैयाहरू पुरानो मालिक कै घरमा बसिरहेको पाइएको छ ।

हाल कमैयाहरूको समस्याहरूको अध्ययन गर्दा अर्थात वर्तमान परिस्थितिको विश्लेषण गर्दा कमैया मुक्त भए पश्चात उनिहरूमा देखिएको दयनिय अवस्थाले गर्दा कमलरी . बुक्रही. बालबालिका र स्वम

कमैयाको स्वास्थ्यको अवस्था अत्यान्नै चिन्ता जनक देखिएको छ . कमैयालाई मालिकबाट हुने गरेको आमानविय व्यवहार र स्वान. बस्न र लाउन समेत नपाउने आधारभूत मानव अधिकारबाट बञ्चित पूर्व कमैयालाई दुई स्वालको कार्यक्रम लैजान आवश्यक देखिन्छ ।

१. अल्पकालिन । दिर्घकालिन कार्यक्रम

अल्पकालीन कार्यक्रम अर्न्तगत

क) तत्काल विस्थापित कमैयाहरूलाई सबैभन्दा पहिले गासको व्यवस्था ।
ख) बासको व्यवस्था ।
ग) स्वास्थ्य उपचारको व्यवस्था।
घ) लत्ता कपडाको व्यवस्था।
ङ) बालबालिकाहरूलाई औपचारिक. अनौपचारिक शिक्षाको व्यवस्था अनिवार्य र निशुल्क शिक्षाको व्यवस्था ।
च) बालबालिकाको स्वास्थ्य उपचारको व्यवस्था ।

दिर्घकालिन कार्यक्रम

क) पुनस्थापनाको व्यवस्था।
ख) स्वान पुग्ने गरिखाने जमिनको व्यवस्था गरिदिने अर्थात कम्तीमा १० कट्ठा जग्गा उपलब्ध गराउनु पर्ने।
ग) कमैयाहरूलाई कृषिसंग सम्बन्धीत तालिमहरू दिनु पर्छ ।
घ) कमैयाका बालबालिकाहरूलाई निशुल्क र अनिवार्य शिक्षाको व्यवस्था गर्नु पर्छ ।
ङ) स्वास्थ्य उपचार सुलभ रूपमा उपलब्ध गराउनु पर्छ।
च) स्वास्थ्य खानेपानीको व्यवस्था ।
छ) पाठशालाको व्यवस्था
ज) कमैयाका छोरा छोरीहरूलाई रोजगारीमा पहिलो प्राथमिकता हुनु पर्छ।
झ) अन्य सिप मूलक . व्यवसायिक तालिमहरू पनि कमैयाहरूलाई दिनुपर्ने ।

श्री ५ को सरकारले कमैया मुक्त गरे पनि उनिहरूको जिवनमा कुनै परिवर्तन आएको छ भन्न सकिने स्थिति भने छैन . उनिहरूको चेतना. आर्थिक स्थिति समस्याहरू यथावत नै छन बैकल्पीक व्यवस्था नभएको कारण पहिलेको तुलनामा कमैयामा झन थप समस्या थपिएको महसूस हामीले गरेको छौं । कमैयाका परिवार र स्वय कमैया लावारिसे अवस्थामा छन । त्यस कारण मुक्त कमैयाहरू विच हामीले तपशिल बमोजिका कार्यक्रमहरू लानु पर्ने आवश्यकता हामीले ठानेका छौं ।

१. पुस्थापनाको व्यवस्था

क) पुनस्थापना अर्न्तगत सर्वप्रथम उनीहरूलाई बसोबासको व्यवस्था सरकारले तत्काल गर्नु पर्यो भनि सरकारलाई सुझाव पेश गर्ने साथै अनुरोध गर्ने ।
ख) कमैयाहरू विच उनिहरूको हक प्राप्तीका लागि सचेतनता जगाउने ।
ग) स्वान पुग्ने जमिनको व्यवस्था गर्न सरकारलाई दवाव दिने ।
घ) पुनस्थापना गराएको ठाउमा कमैयाहरूलाई स्वास्थ्य उपचारका लागि स्वास्थ्य चौकीको व्यवस्था गर्ने ।
ङ)स्वास्थ्य खानेपानीको व्यवस्था गर्ने ।
च) बासको लागि सरकारले घर बनाइ दिनु पर्छ भनि सरकारलाई अनुरोध गर्ने ।

२. शिक्षा सम्बन्धी कार्य

क) कमैया स्वयलाई साक्षरताको माध्यमबाट सचेतनता जगाउने ।
ख) कमैयाका बाल बालिकाहरूलाई निशुल्क र अनिवार्य शिक्षाको लागि सरकारसंग अनुरोध गर्ने ।

ग) हाम्रो क्षेत्रबाट कमैयाका छोराछोरीहरूलाई अनौपचारिक शिक्षा उपलब्ध गराइ विद्यालय पढाउनु पर्छ भन्ने बातावरणको सृजना गर्ने ।

घ) कमैयाका बालबालिका जो विद्यालय पढ्न जनाने वा उमेर पुगेका विषेश गरि १४-१८ विचका बाल बालिकालाई सिपमूलक तालिमको व्यवस्था गर्ने ।

३. स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्य

क) कमैया र कमैया परिवार. बाल बच्चा सबैलाई सरसफाई बारे चेतना जगाउने स्वालका कार्यक्रम लानु पर्ने स्वास्थ्य विषयमा स्वास्थ्य कर्मीहरूलाई लगि स्वास्थ्य शिक्षा दिने. विभिन्न पोष्टर मार्फत चेतना दिने आदी ।

४. महिला सशक्तिकरण कार्यक्रम

क) मुक्त कमैयाका श्रीमतिहरूलाई संगठिन पर्ने काम गर्ने ।

ख) उनिहरू विच कानुनी शिक्षा सम्बन्धी चेतना जगाउने ।

ग) आय आर्जन सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन गर्ने

घ) बचत कार्यक्रम लैजाने ।

ङ) महिला अधिकार विषयमा चेतना मूलक कार्यक्रम दिने ।

च) जनप्रतिनिधी महिलाहरू विच पनि नेतृत्व विकाश संगठन विकाश र कानुनी शिक्षा लानु पर्छ भन्ने हाम्रो मान्यता रहेको छ ।

५. बाल बालिका शिक्षा

क) बाल शिक्षा कार्यक्रम संचालन गर्ने ।

ख) बाल स्वास्थ्य ।

ग) सिपमूलक व्यावसाहिक तालिमको व्यवस्था गर्ने ।

समग्रमा भन्नु पर्दा मुक्त कमैयाहरू पनि कृषि क्षेत्रमा नै विज कृषिमजदुर भएका कारण सबैलाई कृषि मजदुर कै रूपमा समेटेर लैजानु पर्छ भन्ने हाम्रो ठहर हो । त्यस कारण मुक्त कमैया भन्दा पनि सबै कृषि मजदुर नै हुन भन्ने मान्यताले कार्यक्रमलाई अगाडी लैजानु पर्छ ।

त्यस कारण : महिलाको क्षेत्रमा बालबालिकाको क्षेत्रमा विषेश जोड दिनुपर्छ भन्ने हामीलाई लागेको छ ।

क) महिला सशक्तिकरण कार्यक्रम।

ख) बाल शिक्षा कार्यक्रम।

ग) महिला विच बचत र आय आर्जन कार्यक्रम।

घ) सचेतनना कार्यक्रम।

ङ) सिपमुलक तालिम कार्यक्रम।

च) स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रम ।

छ) संगठन विकास तालिम।

ज) स्वास्थ्य स्वानेपानी सम्बन्धी कार्यक्रम ।

झ) सामुदायीक सरसफाई ।

निष्कर्षमा मन्नु पर्दा

सरकारले कमैया मुक्त गरी सौकी मिनाहा समेत गरेको घोषणा गरे पश्चात देखिएका समस्याहरू ।

१. बसोबासको बैकल्पिक व्यवस्था नहुदा कमैयाहरू विचल्लिमा परेका छन् ।
२. मालिकहरूले कमैयालाई बुकुराबाट निकालिरहेकाछन् ।
३. बुक्रहीलाई निकालेका छन् ।
४. मालिक र कमैया बीच मनमुटाव बढेको छ ।
५. ०५६ माघ १ देखि ०५७ श्रावण २ गतेसम्मको ज्याला समेत नदिइ निकालिएकाछन् ।
६. गा.वि.समा कमैयाको उजुरी सुन्ने स्थाम व्यवस्था देखिन्न
७. कमैयाहरू बेरोजगार छन् ।
८.कमैयाहरूलाई तत्काल स्थानेलाउने समस्या छ ।
९. कमैयाहरू रोगबाट पीडित छन् औषधीपचारको समस्या छ ।
१०. कमैयाहरू सचेत संगठित छैनन् उनीहरूलाई सचेतना सम्बन्धी कार्यक्रम दिनुपर्छ।
११. कमैयाहरूको लागि मुद्धा हेर्ने वा सुनिदिने वकिलको समस्या छ ।
१२. कमैयाका छोराछोरी विचल्लिमा परेकाछन् शिक्षाको समस्या छ स्वास्थ्योपचारको समस्या छ ।
१३. खेती गर्न जग्गा छैन अन्यत्र जान उनीहरूलाई सीपको आवश्यक छ ।
१४. कमैयाहरूले सुरक्षाको अनुभूति गरिरहेका छैनन् उनीहरूलाई सुरक्षाको समस्याछ ।
१५.कुनै ऐनद्धारा व्यवस्था नभई केवल सरकारी निर्णयको कमैया मुक्ति र सौकी मिनाहाले समस्यालाई अन्त गर्न सकेको छैन ।
१६. कमैयाको तथ्याङ्क पांचै जिल्लाको सबै गाविसमा यथार्थ रूपमा लिनु पर्नेमा ०५२ सालको तथ्याङ्कको आधारमा लिइएको हुदां कमैयाको संख्या बढ्न सक्ने सम्भावना छ । सरकारले निकालेको तथ्याङ्कलाई नै अन्तिम रूप दिन सकिने भएपर्दो आधार देखिन्न ।
१७. सौकीलाईकपाली तमसुक गराइदैछ । नगर्नेले कुटाईखाई पुलिसको कष्टडीमा बस्नु परेको उदाहरण दुःखगम थाहालाई (बांके) लिन सकिन्छ ।

समाधानको उपाय

- सरकारले सम्बन्धित जिल्लामा भएको ऐलानी जग्गाको एकिन तथ्याङ्क निकाल्नु पर्छ ।
- हाल कमैया बसीरहेको मालिकबाट मोहियानी हक स्वरूप कम्तिमा १० कठ्ठा जग्गा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गर्नु पर्छ ।
- जग्गाको हालको हदबन्दी सम्बन्धी व्यवस्थामा परिवर्तन गरी जग्गा राम्रो पाउने परिणाम घटाउनु पर्छ ।
- कमैया मुक्ति सम्बन्धी कानून अध्यादेशबाट भए पनि तुरून्त ल्याउनु पर्छ ।
- कमैयाहरूलाई सताउने मालिकहरूलाई निरूत्साहित गर्नु पर्छ ।
- कमैयाहरूको मुद्धा स्थानीय स्तरमै हेरी प्राथमिकता साथ फैसला गरी त्यसको कार्यान्वयन गर्ने अधिकार किटानी साथ स्थानीय निकायलाई दिइनु पर्दछ ।
- मुक्त कमैयाहरूको लागि निः शुल्क कानुनी सेवाको व्यवस्था मिलाइनु पर्ने ।(सम्बन्धीत गाविस स्तरमा समेत कार्यक्रम सरकारी तथा गैर सरकारी दुवै पक्षबाट सञ्चालन गरिनु पर्ने)
- कार्यक्रमहरू २ वालका सञ्चालन गरिनु पर्ने ।

अल्पकालिन / दीर्घकालीन कार्यक्रमहरू

अल्पकालीनः

-तत्काल स्वान.बस्न व्यवस्था गर्नु पर्ने ।

-स्वास्थ्योपचारको व्यवस्था गर्नु पर्ने ।

-रोजगारीको व्यवस्था गर्नु पर्ने।

-न्यूनतम ज्याला व्यवहारमा लागूगर्नु पर्ने ।

-गाविसले सहजै उजुरी सुनी निर्णयगरी कार्यान्वयन गर्ने ।

-सचेतन सम्बन्धी कार्यक्रम गर्नु पर्ने ।

-विभिन्न पक्षहरूका बीच अन्तरक्रिया कार्यक्रम गर्नु पर्ने ।

-निःशुल्क कानुनी उपचारको व्यवस्था गर्नु पर्ने।

-महिला तथा बालबालिका स्वास्थ्य सरसफाई कार्यक्रम संचालन गर्नु पर्ने।

शान्ति सुरक्षाको व्यवस्था मिलाइनु पर्ने।

दीर्घकालीन :

- निशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षाको व्यवस्था ।
- बैकल्पिक रोजगारीका लागि सीपमूलक तालिमको व्यवस्था ।
- कमैयाहरूका लागि विविध क्षेत्रमा आरक्षणको व्यवस्था ।
- महिलाहरूका लागि सशक्तिकरण कार्यक्रम ।
- कमैयाहरूका लागि निःशुल्क स्वास्थ्ययोपचारको व्यवस्था स्थानीय स्तरमै गरिनु पर्ने ।
- कमैयाहरूलाई बैकल्पिक रोजगारिका लागि आवश्यक तालिमको व्यवस्था गरिनु पर्ने ।
- कमैयाहरूको लागि कुनै पनि रोजगारीको अवसरमा आरक्षणको व्यवस्था गरिनु पर्ने ।
- कमैयाहरूको सही तथ्याङ्क संकलन गर्न छुटभएकाकमैयाहरूलाई दर्ताका लागि आवश्यक सूचना सरकारी पक्षबाट गरिनु पर्ने ।
- गैरसरकारी क्षेत्रबाट पनि कमैया सम्बन्धी तथ्याङ्क लिइनु पर्ने ।
- तालिम प्राप्त मुक्त कमैयाहरूका लागि सम्बन्धित विषयको काममा प्राथमिकताका साथ अवसर दिइनु पर्ने ।
- अनिवार्य शिक्षाको व्यवस्था गरिनु पर्ने ।
- मुक्त कमैया तथा कृषि मजदुरका छोराछोरीहरूका लागि अनौपचारिक शिक्षाको समेत प्रवन्ध मिलाइनु पर्छ ।
- कमैया प्रौढ महिलाहरूका लागि सशक्तिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनु पर्छ ।
- आय आर्जनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी कमैयाहरूलाई प्राथमिकता दिइनु पर्ने
- महिला तथा बालबालिका स्वास्थ्य सम्बन्धी कार्यक्रम सम्बन्धित क्षेत्रमा सञ्चलन गरिनु पर्ने ।
- मुक्त कमैयाहरूको लागि पुनस्थापनाको कार्यक्रम सञ्चालन गरिनु पर्ने ।
- विभिन्न सचेतन तथा अन्तक्रिया कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनु पर्ने ।
- मुक्त कमैयाहरूका लागि जीवीकोपार्जनका लागि आवश्यक जमिनको व्यवस्था गरिनु पर्ने ।
- कमैयाहरूको स्थीति बारे नियमित अनुगमनको व्यवस्था गरिनु पर्ने ।
- समय सापेक्ष कृषिमजदुरहरूको न्यूनतम ज्याला निर्धारण गरी व्यवहारमा लागु गरिनु पर्ने ।
- आधुनिक तथा बैज्ञानिक कृषिप्रणली बारे उनीहरूलाई तालिमको व्यवस्था मिलाइनु पर्ने ।
- सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रबाट गरिने कार्यक्रमहरू बीच समन्वय हुनु पर्ने ।
- मुक्त कमैयाहरूसंग सरोकार राख्ने समूह मार्फत यसक्षेत्रमा डोलो प्रणलीबाट कार्यक्रमहरू गरिनु पर्ने ।

समाप्त

श्री ५ को सरकार

भूमि सुधार कार्यालय, बाँके

घरबार विहिन कमैयाको गा.वि.स. तथा वडागत लगत

गा. वि. स. वनकटवा

वडा नं.	१	२	३	५	७	८	जम्मा
कमैया	३	१	१	१	९	४	१९

गा. वि. स. रनियापुर

वडा नं.	१	३	४	५	जम्मा
कमैया	८	८	१	१	१८

गा. वि. स. कटकुइया

वडा नं	८
कमैया	१

गा. वि. स. फत्तेपुर

वा नं.	७
कमैया	२

गा. वि. स. टिटिहिरीया

वडा नं.	३	४	५	९	जम्मा
कमैया	१	१	२	१	५

गा. वि. स. बिनौना

वडा नं	२	३	४	५	६	७	९	जम्मा
कमैया	२	२	३	१	२	५	३	१८

गा. वि. स. सासकुश्मा

वडा नं.	१	२	६	९	जम्मा
कमैया	१	२	१	१	५

गा. वि. स. बैजापुर

वडा नं.	१	२	३	४	५	६	७	९	जम्मा
कमैया	४	४	७	३	९	४	३	२	३६

गा. वि. स. सितापुर

वडा नं.	७	९	जम्मा
कमैया	१	१	२

गा. वि. स. नौवस्ता

वडा नं.	२	३	५	७	८		जम्मा
कमैया	४	१	२	४	५	१	१७

गा. वि. स. शमसेरगंज

वडा नं.	२	४	७	८	जम्मा
कमैया	४	३	१	२	१०

गा. वि. स. रुकेना

वडा नं.	३	४	५	६	जम्मा
कमैया	२	१	१	१	५

गा. वि. स. कन्दी

वडा नं	२	७	जम्मा
कमैया	१	१	२

गा. वि. स. चिसापानी

वा नं.	९	जम्मा
कमैया	१	१

गा. वि. स. बागेश्वरी

वडा नं.	१	९	जम्मा
कमैया	१	२	३

गा. वि. स. बेलहरी

वडा नं.	२	जम्मा
कमैया	१	१

गा. वि. स. परसपुर

वा नं	९	जम्मा
कमैया	१	१

गा. वि. स. महादेवपुरी

वडा नं	१	२	३	५	६	७	जम्मा
कमैया	१	२	२	२	१	१	९

गा. वि. स. कचनापुर

वडा नं.	२	३	४	५	८	जम्मा
कमैया	१	५	४	२	४	१६

(२५)

गा. वि. स. कोहलपुर

वडा नं	१	२	३	४	५	६	७	८	जम्मा
कमैया	१	१	२	३	१	१	२	२	१३

गा. वि. स. चेतहनी

वडा नं.	२	जम्मा
कमैया	१	१

गा. वि. स. लक्ष्मणपुर

वडा नं.	७	जम्मा
कमैया	१	१

श्री ५ को सरकार

भूमि सुधार कार्यालय, बाँके

मुक्त कमैयाहरूको घर जग्गा सम्बन्धी विवरण

क्र. सं.	गा. वि. स.	२०५२ साल्को जगत सं.	यथ्यावधिक के हाल कायम सं.	घरबार विहीन मुक्त कमैया संख्या			घर भएको तर जग्गा नभएको कमैया संख्या			घर र २ कठ्ठा जग्गा भएको मुक्त कमैया संख्या			घर र २ कठ्ठा भन्दा माथि जग्गा भएको कमैया संख्या		
				हजु भएको कमैया सं.	हाल घर भएको सं.	जम्मा	हजु भएको कमैया सं.	हाल घर भएको सं.	जम्मा कमैया सं.	हजु भएको कमैया सं.	हाल घर भएको कमैया सं.	जम्मा कमैया सं.	हजु भएको कमैया सं.	हाल घर भएको सं.	जम्मा कमैया
१	चिमाफनी	११	११	१	-	१	८	-	८	-	-	-	२	-	२
२	होलिया	२	२	-	-	-	१	-	१	-	-	-	१	-	१
३	बतहनी	१	१	१	-	१	-	-	-	-	-	-	-	-	-
४	कम्दी	८	८	२	-	२	४	-	४	-	-	-	२	-	२
५	बसहरी	१८	१८	१	-	१	१२	-	१२	-	-	-	५	-	५
६	मानबपुर	७	७	-	-	-		-	-	-	-	-	७	-	७
७	गनापुर	१	१	-	-	-	१	-	१	-	-	-	-	-	-
८	लक्ष्मणपुर	२	२	१	-	१	-	-	-	१	-	१	-	-	
९	नरैनापुर	२	२	-	-	-	१	-	१	-	-	-	१	-	
१०	कलाफाट	३	३	-	-	-	३	-	३	-	-	-	-	-	-
११	फत्तेपुर	७७	११	-	२	२	७२	२०	९२	३	-	३	२	-	२
१२	बेजापुर	१०२	२२३	२१	७	३६	२४	१२	३६	-	-	-	५२	९	५१
१३	सीतापुर	२१	२	२	-	२	-	-	-	-	-	-	-	-	-
१४	बिनौना	६३	१२५	१०	८	१८	४१	४२	८३	३	३	३	१	१	१८
१५	परसपुर	१	१	१	-	१	-	-	-	-	-	-	-	-	-
१६	राजापुर	४६	५१	१३	५	१८	२७	१	२८	३	१	४		१	१
१७	टिटहरोया	६७	८०	४	१	५	३८	८	४६	१	२	३	२०	६	२६
१८	रफना	१११	१२३	२	३	५	८५	९	९४	-	-	-	२१	३	२४
१९	गोवलहा	१३६	२३४	१३	४	१७	१०४	१०	११४	-	१	१	११	३	२२
२०	वागेश्वरी	२२	३	३	-	३	-	-	-	-	-	-	-	-	-
२१	सोनपुर	४४	२९	-	-	-	१७	-	१७	-	-	-	१२	-	१२
२२	ब्यासकुरमा	१८	२२	२	३	५	३	३	६	१	-	१	८	१	९
२३	कपनापुर	६४	७५	१०	६	१६	४२	१	४३	-	-	-	३	१३	२६
२४	कोरलपुर	३७	४७	१२	१	१३	१८	६	२४	१	-	१	६	३	९
२५	रामरोरगज	३२	३३	१०	-	१०	२	१	३	१	-	१	१९		१९
२६	बनकटया	१२६	१७९	१८	१	१९	८७	४	१३८	-	-	-	२१	१	२२
२७	महादेवपुरी	३४	५९	४	५	९	२१	१९	४०	-	-	-	७	३	१०
२८	कटकुइया	३	३	१		१	-	-	-	-	-	-	२	-	२
	जम्मा	१०६७	१३४२	१४८	४१	१८९	११३	२६३	८७४	१४	७	२१	२०९	५२	२६१

मू० सु० का० बर्दिया ।

सि.न	ना.पा.वा.	घरबार बिहिन मुक्त कैया परीवार संख्या			घर भएका जग्गा नभएका मुक्त कमैया परीवार संख्या			घर र जग्गा दुवै सम्म भएका मुक्त कमैया परीवार संख्या			उपरोक्त वर्गीकरण बाहेक बाकीमुक्त कमैया परीवार संख्या			जम्मा कमैया संख्या
		०५ साल कार्तिक्यामा रुजु भएको संख्या	हालसम्म भएको	जम्मा	०५ साल कार्तिक्यामा रुजु भएको संख्या	हालसम्म भएको	जम्मा	०५ साल कार्तिक्यामा रुजु भएको संख्या	हालसम्म भएको	जम्मा	०५ साल कार्तिक्यामा रुजु भएको संख्या	हालसम्म भएको	जम्मा	
१	गुलरिया न.पा.	३२	१०	४३	१५	१	१६	१	६	१९	३५	८	४३	१२१
२	बढैयाताल	१५	२	१७	५	११	१६	६	४	१०	३	१	३	४६
३	कालिका	९	३	४१	२८	७	३५	१	४	३५	३६	१८	५४	१४५
४	बैनापौडर	१२	७	१९	२६	६	३२	२	११	४०	२३	२७	५०	१४१
५	सौरुव	१२	१०	२१	३५	१३	४८	१	५	२२	४३	७	५०	१५१
६	रमुनि	१०	-	१०	१	-	१	८	-	८	३	-	३	२२
७	गोतिपुर	२२	५	२७	३०	४	३४	३	५	३९	५९	१३	७२	१७२
८	दलवा	१४	१	१५	१८	४	२२	४	-	४५	६८	-	६८	१५०
९	रजहाना	३७	१०	४७	२१	७	२८	१३	११	५४	५०	३३	८३	२१२
१०	धधवार	४४	२०	६४	४१	१३	५४	८	२३	७१	५८	३४	९२	२८१
११	गगरागडी	११२	१८	१३०	४५	१२	५७	२	२७	५१	३७	६०	९७	३३५
१२	बनबाभर	३७	२३	६०	२	६	८	५	२३	३८	६०	७१	१३१	२३७
१३	पदनाहा	७१	२३	९४	२३	१६	३९	३	१२	४६	१०३	३४	१३७	३१६
१४	रानाश्री	५	५	१०	१	१	२	२	१	३	४	२	६	२१
१५	तारातार	३	३	६	-	-	-	-	-	-	-	-	-	६
१६	बेडरी	४८	७२	१२०	२४	४	२८	७	३९	१२९	८६	३३	११९	३९६
१७	बनाहा	५०	६०	११०	२७	७	३४	१२	१७	५९	३४	२०	५४	२५७
१८	सुर्यपटुवा	५२	२१	७३	६६	३४	१००	३	१७	३८	३८	३५	७३	२८४
१९	नेपालपुर.	३१	११	४२	१५	-	१५	२	१०	३२	३२	११	४३	१३३
२०	शिवपुर	१४	१०	३१	-	-	-	१	-	१	१०	९	१९	५१
२१	ठाकुरहरा	५१	३०	८६	-	७	७	१	१२	२९	२५	११	३६	१५८
२२	बेरीचन्नपुर	११४	२५	१३९	१८	-	१८	१	-	१३	१३	१	१४	१८४
२३	मनपुरपरा	१४०	५०	१९८	८४	११	९५	१	१४	२५	२४	१२	३६	३५४
२४	सिम्मापुर	१८९	५५	२४४	२८	३	३१	१	६	२५	४०	५	४५	३४५
२५	राजापुर	१२२	४५	१६७	४१	२२	६३	२	११	४१	५२	८	६०	३३१
२६	बेलतप	८५	११	९६	७	५	१२	१	७	९८	१०८	८	११६	३२२
२७	कालपुर	२३७	५१	२८८	३५	७	४२	२	७	१४	२०	१७	३७	३८१
२८	बागाडी	१२०	२८	१४८	८६	३७	१२३	१	११	२०	५	१०	१५	३०६
२९	पताभार	१८४	६५	२४९	७५	४३	११८	२	९	१६	१३	२५	३८	४२१
३०	गेला	७०	४२	११२	७	१	८	१	२	६	२४	६	३०	१५६
३१	पशुपतिनगर	९४	२८	१२२	३	१	४	१	३	७	१६	८	२४	१५७
३२	मनाउ	२६६	५०	३१६	२८	१	२९	५	-	५	६	१	७	३५७
		२३०२	८१२	३१५१	८३५	२८६	१११८	६२३	२८६	१०२०	१११७	५०८	१६५५	६५६५